موفتی زەهاوی

● کاوە عزیز سعید ●

گەلی کورد وەك هەموو گەلانی سەر رووی زەمین بۆی هەیە شانازی بەگەورە پیاوان و هەڵکەوتوانیەوە بکات، چونکە ئەم نیشتمانەی ئێمە دایکی بەوەفای نالی و جزیری و خانی و مەولەوی و گۆران و بێتوشی و نۆدیی و سجادی و خاڵ...... هتد، بگرە بەچەندەها کەڵە پیاوانی تر کە هەتا هەتایە مێژووی گەلەکەمان شانازیان پێوە دەکات، ناویان بەسەر رووپەرەی مێژووەوە بریسکەو تریسکەیان دێ، وە بوونەتە سەرمەشقی باش و چاکی بۆ پاش خۆیان و گەلێك کەڵکیان بە نەوەکانی پاش خۆیان گەیاندوەو خزمەتی بێ ووچانیان کردووە.

بوونەتە رۆژێکی روناك لە ئاسۆی دەم گەلی نەتەوەکەمان، وەبگرە چەندەها زانا و دانای وامان تیا هەڵکەوتووە کەبونەتە مایەی شانازی هەموو گرۆی موسڵمانانی سەر رووی زەمین، هەمیشە بەرێزو ستایشەوە ناویان دەبەن پێویست بەنمونە ناکات و کتێبە مێژوویەکان گەواهی ئەم راستیە دەدەن، شوێنێکی وەك شاری سلێمانی کە بەچەندەها زاناو رۆشنبیری تیا هەڵکەوتووە، لەبەر زۆری ئەو زانایانە کەسیان لەکەسیان دیار نەبوون هەمووکات پێش برکەی زانین و تێکۆشان بووە.

یەکێك لەو زانایانە «موفتی زەهاوی»یە. ناوبانگی بەزیرەکی و بلیمەتی سەردەمی خۆیەوە دەرکردووە، کەچی هێشتا لەبەر ئەوەی کە جێگای تایبەتی دیاری نەبووە بەهۆی زۆری ئەو زانایانە ئەبێتە هۆی مایەی کۆچی یەکجارەکی لە سلێمانیەوە بۆ کەرکوك و ئنجا بەهۆی زیرەکی و پایە بڵندیەوە ئەچێتە بەغداو هەرلەوێش ئەمێنێتەوە بنەماڵەکەیان لەو ێکانە جێ گیردەبێت و خۆشی هەر لەوێ کۆچی دوایی دەکات هەر ئەوێش دەبێتە ئارامگای پیرۆزی.

ژیان و خوێندنی:

ناوی محەممەد کوری مەلا ئەحمەدی کوری حەسەن بەگی کوری روستەم بەگی کوری کەیخسرەو بەگی کوری ئەمیر بابا سلێمانی کوری فەقێ ئەحمەدی دارەشمانەی پشدەریە، بەم پێیە موفتی لە خانەوادەی بابانە، لە ساڵی ۱۷۹۷زدا لە شاری سلێمانی لە دایك بووە سەرەتای خوێندنی لەلای باوکی بووە ئنجا چوتە لای زانای بەناوبانگی کورد «شێخ مارف نودێیی ۱۷۵۲ز ـ ۱۸۳۸ز» چەند زانستێکی ئەوکاتەی لەسەر دەست وەردەگرێت وەك (نحو و صرف و بلاغەو عروض) بەتەواوەتی و چالاکی هەموویان لەلا تەواو دەکات و هەردەم شانازی بەم خوێندنەوە کردوە[۱].

تەنانەت کاتێ کەچووە بۆ بەغدا مەلا عەرەبەکان زۆر سەرسام بوون بەعەرەبی زانێکی وەك موفتی وەپێیان ووتوە تۆیەك کە کوردی ئەم عەرەبیە لەکوێوە ئەزانیت ، بەڵام ئەم لەوەڵامدا بە شانازیەکەوە دەڵێ لەلای شێخ مارف نودێیی عەرەبیم خوێندووە)[۲]. دوای ئەم خوێندنە چوتە لای زانای بەناوبانگ (شێخ عەبدوڵای خەرپانی ۱۷۳۸ ـ ۱۸۲۳ز) بۆوەرگرتنی چەند زانستێکی ئیسلامیتر بەتایبەتی (شەرع و مەنطیق) ئەوەی ئاشکرایەو وون نابێ قوتابیانی ئەوسای کوردستان کون و قوژبنی هەموو شوێنێکیان پشکنیوە بۆ وەرگرتنی زانست و زانیاری وە هەر مامۆستایەك بەزانستی ناوبانگی بووە، موفتیش وەك قوتابیان ئەوسا بارگای پیرۆزی دەپێچێتەوەو بەرەو (سنە) دەکەوێتە رێ بۆ لای مامۆستای زانا شێخ سەعیدی تەختی بۆ وەرگرتنی خوێندنی بیرو باوەری ئیسلامی «علم الکلام»، بەڵام مردن یەخەگیری مامۆستاکەی دەبێت و ناچار ئەچێتە لای برا گەورەکەی کە ناوی (شێخ قەسیم ۱۷۳۰ـ۱۸۱۸ز) بووە، ماوەی چەند ساڵێك ئەمێنێتەوە تا بە تەواوی شارەزای و بلیمەتی بەچەنگ دێنێت. موفتی زۆر ئازاو ووریا بووە لەدوای ئەو هەموو خوێندنە هەر دەست هەڵناگرێو بەرەو شاری (سابلاخ) ئەکەوێتە رێ لەلای زانای بەناوبانگ (مەلا

مەحەممەدی ئیبن رەسووڵ ١٧٦٧ـ١٨٣٠ز) ئەمێنێتەوە تا بەتەواوەتی هەموو زانیاریەکی ئیسلامی لەلا تەواو دەکات و لە ساڵی ١٨٣٠ز هەر لەوێ ئیجازەی خوێندنی پێ بەخشراوە ئنجا گەڕاوەتەوە[٣] بۆ کوردستانی عیراق لە پێشا لە (خۆشناو)و دوای ئەوێ لە سلێمانی مامۆستابووە.

موفتی زۆر دەست کورت و نەدارابوو بەڵام تا بڵێی زاناو دانابووە، لەبەر هەژاریو مالا چاکیەکەی خەڵکی هانیان داوە بچێتە ئەستەمبووڵ، کە لەپاداشتی لێهاتوویی و زانابیەکەیدا سوڵتان فرمانبەرێک، یا گوندێکی پێببەخشێ و لەدەست کورتی رزگاری بێ، ئەویش کەچۆتە ئەستەمبووڵ لەهەرلایەک لێیان نەپرسیوەتەوەو چی بەدەستەوە نەماوە، کەوتۆتە کرێکاری و لەپاشەکەوتی رۆژانەکەی، بەرگێکی قەشایەنەی کڕیوەو، سەرلەبەیانیەک بەدار دەستێکەوە، چوەتە بارەگای شێخو لئیسلام، وە رایگەیاندوە کە تێ گەیوەو بەخەو دیویەتی ئاینی ئیسلام هەقەو ئەیەوێ ببێتە موسڵمان لەسەردەستی شێخو لئیسلام ئاینی ئیسلام وەربگرێ، لەلایەن خەلیفەو صەدرو لئەعظەم و گەورە پیاوانەوە بار بوویەکی بەنرخ کراوە مامۆستایەکی بۆراگیراوە کە بەدوومانگ لە خوێندنی قورئان بۆتەوە، خۆی ناوی (محەممەد)ی لەدوا ئیسلام بوونە درۆکەی بۆ خۆی هەڵبژاردووەو گەورە پیاوان پەسەندیان کردووەو خەلیفەش نازناوی (ئەفەندی) پێ بەخشیوەو و مامۆستاکەشی لەزیرەکیدا نازناوێکی تری (فەیض)ی داوەتێ چونکە ئەوەندە بەهرەمەندبوە لەزیرەکیدا، ئەمجا بوەتە (محەممەد ئەفەندی فەیض)و لەوێ کراوە بەمامۆستاو دوای پێنج ساڵ لەسەر خواستی خۆی خەلیفە سێ گوندی پێ ئەبەخشێ و دیسانەوە گەورەکان باربوویەکی دیکەی ئەکەنەوەو ئەگەڕێتەوە بۆ سلێمانی.[٤]

ئەم گەشتەی موفتی بۆ ئەستەمبووڵ ٥ ساڵ دەخایەنێت کەئەو پێنج ساڵەش بەر (١٨٣٤ـ١٨٣٨ز) ئەکەون و دیسان ئەو سەردەمی ژیانی (موفتی) بەرفەرمانڕەوانی (سوڵتان مەحموود)ی دووەمی عوسمانی ئەکەوێ کە (موفتی) فێڵەکەی لەسوڵتان و کاربەدەستانی ئەو ساکە کردووە.

لەمەوە بۆمان دەردەکەوێ کەموفتی لەو ماوەیەدا پێگەیشتووەو بۆتە خاوەن گوندو سامانێکی زۆرو رێزێکی یەکجار گەورەی لێ گیراوە ئنجا گەڕاوەتەوە بۆ سلێمانی چونکە ژن و ماڵ و منداڵی لەوێ بوون، وەهەروەها نیشتیمانیشی بووە.[٥]

دوای ساڵێک مانەوەی لە سلێمانی لە ساڵی ١٨٣٩ ئەحمەد بەگی موسلیم کاغەزی بۆ موفتی نوسیوە کە ببێ بەمودەریسی مزگەوتی (موسلیم) لەگەڕەکی (قۆریەی) کەرکوک ئەویش کە جێگەی خۆی بە ئاسوودە نەدیوە بە خێزانەوە بۆ دواجار سلەیمانی بەجێ دێڵێ و رووئەکاتە کەرکوک ئەم ئەحمەد بەگە زۆر رێزی موفتی گرتووەو خزمەتی کردووەو، چەن ساڵێک موفتی لەوێ تەدریسی کردووە، خوێندەواری بەرزی پێگەیاندووە. چوار پێنج ساڵێک لەوێ ماوەتەوە لەناوەندی ساڵانی (١٨٤١ـ١٨٤٤)دا بە ئیجگاری لەکەرکووکیشەوە چوە بۆ بەغداو لە ساڵی ١٨٤٤زدا لەبەغدا مودەریس بووەو پاشتر سەرۆکی مودەریسین . زیرەکی موفتی دەنگی دابۆوە ئەو هۆیەش بووە کە لەساڵی ١٨٥٢ لە لایەن والی ئەو ساوە (گوزلکی رەشید پاشا) بکرێتە موفتی شاری بەغدا بەیەکجارەکی لەوێ نیشتەجێ بووە، ئەمیش ئاکامی لەدوورە وڵاتی دا سەر نانەوەکەی مەولانا خالیدو نالیو حاجی قادری کۆیی و شێخ رەزا... هتد بوو بەچارە نووسی.

تا ساڵی (١٨٩٠ز) کۆچی دوایی دەکات و هەر لەو شوێنەی کەدەرسی تیا وتوّتەوە لەمزگەوتی سلێمانی کەبە (مدرسة السليمانية)[٦] بەناوبانگە بەخاك دەسپێرێت.[٧]

ماڵ و خێزانی موفتی:

موفتی دووژن و دوو کەنیزەکی[٨] هەبووە ئەم ژنانە یەکێکیان ناوی گوڵناز بووە، پێش چوونی بۆ ئەستەمبووڵ لە سلێمانی مارەی کردووە پێنج کورو کچێکی لێ بووە، ئەوی تریان پیرۆزی ناو بووە خەڵکی کۆیە بووە چوار کورو کچێکی لێبووە. کەنیزەکەکانیش ناویان رەندەی و رەیحان بووە. رەندێ لە ئەستەمبوڵ سوڵتان پێشکەشی کردووەو هەرلەوێ گواستویەتیەوە،سێ کورو کچێکی لێبووە. بەڵام رەیحان کاتێ چۆتە بەغدا والی پێی بەخشیوە، تەنها کوڕێکی لێبووە. کورانی موفتی بەرەو دوا بەم جۆرە لەدایك بوون [عبدالله، عبدالحكيم، علي، محمود، محمد رشيد، محمد صالح، عبدالطيف، محمد سعيد، عبدالحميد، محمد سليم، عبدالغني، جميل صدقي عبدالجليل][٩] شایەنی باسیشە ئەم کورانەی زۆربەیان وەجاخی باوکیان رۆشنتر کردۆتەوەو لە لایەن حوکمڕانی ئەوکاتەدا جێگەی تایبەتیان هەبووە، نەك لەبەر ئەوەی کە کوڕی ئەو پیاوە گەورەیەن بەڵکو پلەو پایەی خۆیان شایستەی ئەو جێگەیە بووە کەپێی گەیشتوون.

بۆ نمونە یەکێکی وەك جەمیل صدقی کوڕی موفتی کە بە شاعیر بە ناوبانگ بووە، هەروەها چەندەها پلەو پایەی هەبووە لەلایەن دەسەڵات دارانی ئەو رۆژە بۆ نمونە کراوە بە ئەندامی مجلس معاریف و ئەعیانی ئەوسا، هەروەها بۆتە بەرێوەبەری

چاپخانەی ولایەت و سەرەك نوسەری رۆژنامەی زوراء، وەبگرە لەچەندەها پلەو پایەی تر دەوری خۆی بینیوەو شایانی باسیشە کەپانزە کتێبی دانراوی خۆی هەیە.[١٠]

هەوڵ و کۆششی:

تەمەنی بیست ساڵان بووە کە ئیجازەی خوێندنی وەرگرتووە، ئیتر هەر لەوکاتەوە توانای ووتنەوەی دەرس و پێگەیاندنی قوتابی هەبووە.

تاوێکیش لەوەمەیدانەدا نەوەستاوە، کە هەشتا ساڵی رەبەق دەکا، لەم ماوەیەدا چەندەها زاناو قوتابی پێ گەیاندووە، بۆ نمونە (شێخ عبدالرحمن ی قەرەداخی ١٢٥٣ـ١٣٣٥ك)، (مەلا عەلی قزڵجی ١٢٤٠ـ١٢٩٦ك)، (مەلا ئەحمەدی کوێر ١٢٤٥ـ١٣٣٥ك)، (مەلا مەحەممەدی مەحوی شاعیر ١٨٣٠ـ١٩٠٦ز) (شێخ مصطفی کوری شێخ بابە رەسوڵی بەرزنجی ١٢٣٥ـ ١٣٠٢ك)..هتد.

بەچەندەها زاناو بلیمەتیتر کە ژمارەیان خۆی دەدا لەشەش هەزار قوتابی کەلەبەردەم موفتی دا چۆکیان داداوەو فێری خوێندن و زانین بوون.

شایانی باسیشە کە ٣٨ ساڵ لەسەریەك لە کۆتایی تەمەنیدا موفتی بەغدا بووەو لەگەڵ دەرس ووتنەوەشدا فتواو ئامۆژگاریشی کردووە[١١]. موفتی بۆ هیچ پرسیارێ دانەماوەو یەکسەر وەڵامی داوەتەوە[١٢]، زیرەکیو بلیمەتی یەکجار جێگای سەرسورمانە، خاوەنی بیری خۆی بووە، بەتواناو چوست و چالاکی سەردەمی خۆیی بووە، لەهەموو زانستێکدا پێشەواو زانا بووە، لە پیشەو دەستەکەوتی رۆژانەدا قەڵەندەرێکی بێ نموونەبووە. بەسە بۆ پایە بڵندی موفتی کە شاعیرێکی وەك شێخ رەزای تاڵەبانی لە دوو دێر شیعردا موفتی بەهەموو گەردوون ناساندووەو ئەڵێ:ـ

«ئەی مادەری گیتی تۆ هەتا ئێستا نەزاوی
زاتێکی وەکو فەیضی ئەفەندی زەهاوی»

★ ★ ★

«مومکین نییە ئیدراکی حەقایق بەتەواوی
مومکین نییە ئیدراکی نەکا زەینی زەهاوی»[١٣]

★ ★ ★

مەردایەتیو ئەمەك ناسی:

غیرەت و مەردایەتی موفتی بەناوبانگ بووە هەر لەوکاتەوەی کە شاری سلێمانی بەجێ هێشتووەو روی کردۆتە کەرکوك و بەغدا بەهیچ جۆرێ لەخۆی بایی نەبووەو نەگۆراوە، وە تا بڵێی بەئەمەك بووە، داڵدەی چەندەها بێ نەوایانی داوە، لانەی بۆ چەندەها هەژاران بنیات ناوە، دڵی چەندەها رەبەنی خۆش کردووە. بەچاوی پر بەزییەوە نۆریویەتیە ئەوکەسانەی کەئیش و کاریان کەوتۆتە لای نەخوازەڵا ئەو کوردانەی کە رۆژگاری ناهەموار ناچاری کردبن بەکۆچ و چوونە بەغدا، ئیتر ئەگەر دەستیان گەیشتبێتە یەکێکی وەك موفتی ئەوا بەختیار سەرفرازبوون موفتیش کەم تەرخەمی نەکردووە، وەبەباشی دەستی گرتوون و لەلای والی یا هەر کەسێکی تر بێ تکای بۆ کردوون تا دای مەزراندوون، سەرگورشتەی وای لێ ئەگێرنەوە کە شایانی ئەوەیە بەئاوی تەلا بنوسرێتەوە کەپریە لە ئازایەتیو مەردایەتی بەرامبەر بەنەتەوەکەیی، هەرگیزاو هەرگیز لە مۆرکی کوردیەت بەهیچ جۆرێ وەرنە چەرخاوەو سەرراست و نەترس بووە. لەسەر هیچ جۆرە قسەیەك پەکی نەکەوتووەو ئازا هاتۆتە وەڵام، مەحوی ئاسا هەر کەسێ شێتانە بەردی تێ گرتبێ ئەو بەرقی تێگرتووە. لەگەڵ ئەوەشدا پیاوێکی یەکجار قسەخۆش بووە، هەق وویست و خوا پەرستێکی بێ نمونە بووە لەرێبازی ئیسلام بەموو لای نەداوەو گۆش کراوی رەفتاری جوان و باوەری خاوێن بووە.

لەمەیدانی شیعرو نوسیندا:

موفتی وەك زۆربەی زانا بەناوبانگەکانی ئیسلام دەستێکی باڵای هەبووە لەشیعردا، بەڵام خۆی پێوە خەریك نەکردووە، ئەوەتا وەك شانازیەك لەتاکە شیعرێکی عەرەبیدا ئەڵێ:

لو يحسب الحسب المرء علا فوق معالى
كنت بالعلم وبالشعر على العالم العالى

واتە [ئەگەر یەکێ بەوە جاخ زادەیی ژوور هەمووکەسێ بکەوێ من بەزانایی‌و شاعیری ژوور هەمووکەسێ ئەکەوم]. بەڵام لەبەرئەوەی زیاتر بە زانایەکی ئاینی بە ناوبانگ بووە، زۆر خۆی پێوە خەریك نەکردووە. یەکێکی وەك مەعروف رەسافی شاعیر دەڵێ [ئەگەر بێت و موفتی هێندەی نیوەی من و جەمیل صدقی خۆی بەشیعرەوە خەریك بکردایە گەڵی گەڵێ لەئێمە شاعیرتر و شیعری زۆرتر ئەبوو].

شیعرەکانی موفتی ئەوە دەردەخەن کە زۆر بەیانی کوتو پرو لەبۆنەیەکی تایبەتیداو بەبێ خۆبۆ ئامادەکردن واتە بەدەمیو [ئیرتیجالی] دەری بریون، ئەوەش بۆتە هۆی زۆر بڵاوبوونەوەی شیعرەکانی و گەڵێ جاریش نەگونجاوە بنوسرێتەوەو لەناو چوون، چونکە بەزۆری دانەنیشتووە بۆ شیعر دانان تاکو

نوسخـــەیەکی لەلای خۆی بمێنێتەوە. ئەوەتا زانای بەهەشتی [شێخی خاڵ ١٩٠٤ـ١٩٨٩] دەفەرموێ [موفتی هەرچەند بە شیعـرەوە خەریـك نەبـووە، کەچی لەگـەڵ ئەمــەشا کە وورد ئەبیتەوە لە شیعرەکانی، دەرئەکەوێ کە لە سەرچاوەیەکی روون و رەوانـــەوە هەڵ قوڵاوون وەلە دەریایەکی زۆر قووڵی گەورەی بێبنەوە هەڵگیراون بەڵام ـ داخی بەجەرگم ـ ئەو شیعرانەی کە بوویـەتی کۆنـەکـراونەتەوە، وەهەر شیعرێکی کەوتۆتە لایەك، بێگـومـانم هەزاران شیعـری موفتی لەگـەڵ ئەوکـەسـانەی کەلەبــەری بووە مردوون، کراون بەژێر خاکەوە، وەچوونەتەوە پەردەی نەبــوون یاخــود لەکــون و قوژبنی کتێب خانــەکـانا ماونەتەوە تابزن ئەیان خوا، یا دڵۆپە لەناویان ئەبا، یا ئاگر یان پێئـەکرێتەوە][14]. جگە لەچەند دێرێکی کەم نەبێ کەلەکاتی خوێـدا شێخی خاڵ لەزمــانی ئەم و ئەو، نوارینی چەنـدەها پەراوێـزی ئەو کتێبانەی موفتی کەدەرسی تیا ووتۆتەوە وبگرە کتێبی ئەو قوتـابیانەش کەلەلای موفتی دەرسیان خوێندووە، کۆی کردوونەتەوەو خستونیە دوو توێی کتێبێکەوە لەگەڵ ژیان و بەســەرهــات و زیرەکیو بلیمەتی موفتیدا لە ساڵی ١٩٥٣دا بەچاپی گەیاندووە.

ئیتر هیچی ترمان پێنەگەیشتووە، وە ئەو چەند دێرانەش بریتین لەعــەرەبیو فارسیو کوردیو تورکی. بۆ نمـونە ئەم دوو دێرە شیعرە کوردیەی ئەخەینە روو.

مەم دڵێ خستمــە تەشــویش و خەیـــاڵ و خەتــرە
کە بەدیــقــەت نەزەریشی دەکــەمــێ مەمـنـوعــە

★ ★ ★

خوا هێشتــە ئەگــەر دائمــە تۆ بتخـەنــە سەرچاو
لەم عالمــەدا عەیـنــی درۆیــە وەکــو عەیـنـــەك

هەروەهــا دەستێکی بالاشی هەبــووە لەنــوسینی پەخشــانداو لەســەر دەمی خۆیــدا دەنگی دابـۆوە بەتایبەتی لەنووسینی ووتاردا، هەروەها لەدوانگەشدا کەئەو ووتارانەی دەخوێندەوە کەس هەستی بەوە نەدەکرد کەئەمە کوردە. بۆ دارشتنی ووشەو پێکهێنــانی رستــەی پرمـانــاو، وورده کاری لەروانگــەی رەوانبێـژییەوە. وەجێی داخە کە نوسینی وەك کتێب نییە، هۆکـەشی ئاشکـرایە وزانراوە، کە (٨٠) ساڵی رەبەق بەدەرس ووتنەوەو پێگەیاندنی قوتابیان خۆی خەریك کردووە، وەك خۆی لەچوارینەیەکدا دەڵێ:ـ

عاق تدريسی عن التـأليـف لكـن
ما أنـا من فضـل ربـی متـأسـف
من تلامـيـذی الفـت كتـابـاً
كل سطر منـه في العـلم مؤلف

واتە [دەرس ووتنەوەم بوو بە بەرهەڵستی کردنم بۆ دانانی کتێب بەڵام لەرەحمەی خواوە دڵ تەنـگ نیم چونکـە لەقـوتـابیەکانم کتێبێکم داناوە کەهەموو دێرێکی دانراوێکە لەزانستێکدا]

بەڵێ نکوڵی لەوە ناکرێت کە موفتی بەچەندەهای پێگەیاندووەو ئەوانیش بوونەتە چرایـەکو خزمەتی زۆریان کردووە، چ بە نوسراو یا بە ووتنەوەی دەرس.

وەبگرە زۆریشیان بەچەندەها پەراوی زانستیان نووسیو گیانی موفتیان پێشادکردو چاوی خوێنەوارانیان پێ رووناك کردەوە. جێی خۆیەتی کە دێرێ لەوشیعرانەی (سەید ئەحمەدی راوی واعظ) بۆ نمونە بهێنینەوە کە لەشینی چلەی موفتیدا ووتوویەتی:

اذ لاتـری ذا العصر فضـلاً في المـرء
الا ومنـه صدوره في المـورد

واتــە [رۆشنبیرانیو خوێندەوارانی عیراق لەدوای (موفتی) یا قوتابی خودی موفتی، یا قوتابیی قوتابی ئەون][15]. ئەمانەی کە باسم کردن مشتێکە لە خەروارێك و دڵۆپێکە لەدەریا بەرینەکەی موفتی زەهاوی، مەبەستیشم تەنها ئەوەیە ئەوزاتە بلیمەتە لەیاد نەکــەین. ئیتر هەزارەها سڵاو لەگیانی پاکی موفتیو ئەوانەی وەك موفتی بوونەتە مەشخەڵێ رێگاو هەمیشە بۆخزمەتی کردنی گەلەکەمان لە بارو بێووجان بوون.

پەراوێزو سەرچاوەکان:

١ـ علماؤنا في خدمة العلم والدين. ص٥١٧، عبدالكريم محمد المدرس
٢ـ مفتی زەهاوی لاپەرەی ١٠ دانراوی شێخ محمدی خاڵ
٣ـ علماؤنا ص٥١٨
٤ـ رۆشنبیری نوێ ژمارە ١٠١ لا ١٠٧ لاپەرەیەکی پێچراوە لەژیانی موفتی زەهاوی لەنوسینی (هۆشەنگ)
٥ـ هەمان سەرچاوە لا ١١٩
٦ـ ئەم مزگـەوتـە کەوتۆتە سەر کەناری روباری دیجلەو لەخوار وەزارەتی بەرگری یە ئێستاش وەك خۆی ماوەتەوە.
٧ـ موفتی زەهاوی لاپەرە ٢٠.
٨ـ کە نیـزەك: هاوواتـای (جـاريـة)ی عەرەبییـە، وە بەئـافرەتێکی کافر دەوترێ کە موسڵمـانـان لەجـەنگـا بەدیل ئەیان گرن لەبەرئەوەی کەلەئاینی ئیسلامیدا رەوانییە بکوژرێن. مارەدەکرێن و هەروەکو ژنی خۆشیان دەبێ سەیر بکرێ بەرامبەر بەهەموو مافێکی ژن و مێردایەتی.
٩ـ موفتی زەهاوی لاپەرە ٣٩ـ٤٢ وە هەروەها سەرچاوەی ژمارە ٤ لا ١١٦.
١٠ـ ديوان جميل صدقي الزهاوي ـ بيروت ـ ـ دار العودة ـ طبعة الثانية سنة ١٩٧٩.
١١ـ علماؤنا في خدمة العلم والدين ص ـ ٥٢٠
١٢ـ رشتەی مرواری بەرگی شەشەم لا٥٦ ـ ٥٧.
١٣ـ دیوانی شێخ رەزای تاڵەبانی ـ ١٩٤٦ ـ لاپەرە ٨٠ـ٨١.
١٤ـ موفتی زەهاوی لاپەرە ٤٩ ـ ٥٠.
١٥ـ رۆشنبیری نوێ ژمارە ١٠١ لا ١١٤

●